

Az 1938-as községi választások Csehszlovákiában és a szlovákiai magyar politika*

ATTILA SIMON
THE COMMUNAL ELECTIONS IN 1938 IN CZECHOSLOVAKIA
AND THE HUNGARIAN POLITICS IN SLOVAKIA

324(437)"1938"
329.4(437)(=511.141)"1938"
94(437)(=511.141)"1938"

Parliamentary and communal elections, United Hungarian Party, electoral propaganda, agitator, campaign meeting, nation-state, revision.

1938 jubileumi év volt Csehszlovákiában – a köztársaság megalakulásának huszadik éve. Az ünneplés helyett azonban a Masaryk által megálmodott, de korántsem a masaryki eszmék jegyében szerveződő centralista csehszlovák nemzetállam léte vagy nemléte vált az év alapvető kérdésévé. Végül az 1938-as évet – igaz hatalmas áldozatok árán – még túlélte a köztársaság, de már csak idő kérdése volt, hogy az események áradata mikor sodorja el.

Az első Csehszlovák Köztársaság történetével foglalkozó politikatörténeti jellegű dolgozatok megkerülhetetlen forrását jelentik a korszak választási eredményei, amelyek hála a korabeli demokratikus berendezkedésnek és korrekt választási rendszernek meglehetősen objektív háttérrel szolgáltathatnak a politikai viszonyok elemzéséhez. Mivel a csehszlovák politikai paletta eléggé strukturált volt, ezek az eredmények kitűnő támpontokat nyújtanak a választópolgárok politikai meggyőződésének felméréséhez, s ezen keresztül a nemzeti kisebbségekhez tartozó lakosságnak a köztársasághoz, annak nemzetiségi politikájához való viszonyát is fel lehet mérni. A legtöbb a korszakkal foglalkozó munka azonban csupán a parlamenti választásokra összpontosít (1920, 1925, 1929, 1935), a megyei (1923), a tartományi (1928, 1935) és a községi választások eredményeit többnyire figyelmen kívül hagyja. Ez érthető ugyan, ám az 1938-as községi választások esetében mégsem indokolt, hiszen azok jelentősége messze meghaladta egy szokványos községi választását. Ezt az állítást elsősorban az alábbiak támasztják alá:

– A választásokra a köztársaság és térség további sorsa szempontjából meghatározó 1938-as évben került sor.

– A harmincas évek második felében átrendeződtek Európa és Közép-Európa politikai erőviszonyai, s ezek a változások döntően befolyásolták a csehszlovák belpolitikát is.

* A tanulmány az Illyés Közalapítvány támogatásával készült.

– Az 1935-ös parlamenti választások óta a csehszlovákiai belpolitikában olyan átcsoportosulások mentek végbe, amelyek teljesen új helyzetet teremtettek a politikai erőviszonyokban.

– Az 1938-as községi választások a korabeli felfokozott politikai és nemzetiségi viszonyok közepette (parlamenti választások hiányában) valójában a lakosság az egyes pártok programjával kapcsolatos véleményét, ezen keresztül pedig a köztársasághoz való viszonyát fejezték ki.

– Az 1938-as községi választások 1990-ig az utolsó demokratikusnak nevezhető választások voltak Csehszlovákiában.

Ennek ellenére az 1938-as községi választások szlovákiai eseményeivel és eredményeivel érdemben csupán egyetlen tanulmány foglalkozik (kivéteklént lásd Bystrický 1992, 438–456). Jelen dolgozatomban ezt a hiást próbálom betölteni, miközben a választások lefolyását és eredményeit a szlovákiai magyar kisebbség szempontjából próbálom értelmezni.

Az Egyesült Magyar Párt politikája 1938-ban

Az 1938-as községi választások lebonyolítását a bizonytalanság és a kapkodás jellemezte, amit elsősorban az ez év tavaszára Csehszlovákiában kialakult politikai légkörnek kell tulajdonítani. A harmincas évek második felében Csehszlovákiának alapvetően két problémával kellett megküzdenie: a Németország részéről erősödő külső fenyegetettséggel, s az országon belüli széthúzó erőkkel. Széthúzó erőként azonban nemcsak a – korábbi cseh és szlovák szakirodalomban a köztársaság helyzetéért egyedül felelősségre vont, s ötödik hadoszlopnak beállított – német és magyar kisebbség jelentkezett, hanem a szlovák autonómista mozgalom is, amely a „V novom roku – do útoku!”¹ jelszóval lépett be az 1938-as esztendőbe, amely jelszó nem Budapest vagy Berlin, hanem Prága ellen irányult. Az 1936-os pöstyéni kongresszusuk óta a demokráciát programszerűen elutasító és a spanyol, az osztrák, de a német fasizmus által is inspirált fiatal *ludák nemzedék* (vö. Rychlík 1997, 136) programja így legalább ugyanolyan veszélyt jelentett a köztársaság jövőjére, mint a hitleri politika szolgálai végrehajtójává züllött Szudétanémet Párt (SDP).

Az Egyesült Magyar Párt (EMP) a szudétanémet és ludák politikához képest kisebb vehemenciával, mérsékeltebb retorikával és szerényebb célokkal lépett be az 1938-as esztendőbe. Az EMP vezetői továbbra is a békés revíziótól várta a trianoni sérelmek megoldását, ám az ilyen mértékű változások realitását ekkor még nem látták, láthatták. A köztársaság egyre inkább erősödő válságát persze észlelték – s maguk sem voltak vétkesek benne –, de ebben inkább csak a kisebbségi jogok kiszélesítésének lehetőségét látták. Ez motiválta a magyar kisebbség összezárkózásának szorgalmazását. S azt, hogy ennek egyik eszközét a pártmunkának a Szudétanémet Párt mintájára végrehajtott átépítésében látták, korántsem jelentette az SDP ideológiájának és antidemokratikus eszközeinek átvételét, sem pedig a köztársasággal való nyílt szembebotlást. A magyar egység megalakítását – amely az év elején a legfontosabb feladatnak tűnt – nem a revízió eszközeként, hanem a csehszlovák kisebbségi politika belső átalakításának fontos előfeltételeként értelmezték. Ezt jelzi Szvatkó Pálnak, a korszak kiváló publicistájának a *Prágai Magyar Hírlapban* (a továbbiakban *PMH*) már a választásokat követően írt „vezércikke” is, amelyben a magyar kisebbség Csehszlovákián belüli létének perspektívájából elégedetten konstatálja

a szlovenszkói magyar kisebbség egységét, és öntudatának növekedését. A *kilátások* címet viselő írásban Szvatkó fontosnak tartja az egység megőrzését és a további belső építkezést, amelynek egy esetleges 1940-es csehszlovákiai népszámlálás alkalmával is meg kell majd mutatkoznia (PMH, 1938. június 26.).

Az EMP az első bécsi döntésig megmaradt a parlamentáris politika talaján, s ebben nemcsak a Budapestről a párt vezetőihez érkező nagyon is határozott utasítások és az EMP-nek a kivárára játszó magatartása volt a döntő, hanem a pártban működő polgári reflexek is. Az EMP nemcsak, hogy nem folyamodott a hagyományos parlamentáris politizálástól eltérő eszközökhöz, de – néhány radikális egyéni elképzeléstől eltekintve – nem is volt benne erre hajlandóság. Ez persze sokaknak inkább határozatlanságnak, sőt megalkuvásnak tűnt, így Kozma Miklósnak is. A neves médiapolitikus naplójegyzeteiből, ami részben az EMP-vel kapcsolatos „rossz” tapasztalataira vezethető vissza, jól kivehető a Heinlein és az Esterházy által vezetett pártok közötti különbség: „A szudétanémet szervezetek is politikai alapon készültek fel, de volt harcos magjuk is és legalább annyit mertek, hogy a beküldött SA és SS embereket, akik mint elégedetlen szudétanémetek szerepeltek, legalább bujtatták és segítették. A felvidéki magyar szervezet nálunk – úgy látom – csupán rossz értelemben vett régimódi politikai szervezet volt harcos mag nélkül és alkalmatlan véres incidensek provokálására”.² Kozma saját szemszögéből nyilvánvalóan a német hozzáállást tartotta jobbnak, mint a hagyományos politikai eszközöket alkalmazó szlovákiai magyar politikát. Ez naplója további soraiból is kiderül, ahol a szlovákiai magyar politikára utalva megvetően elmélkedik arról, hogy polgár – noha elégedetlen – sohasem nyúl radikális eszközökhöz.

1938 elején a magyar kisebbség előtt álló legfontosabb feladatnak tehát a politikai egység megteremtése, s a kisebbségi kérdésnek konszenzusos, Csehszlovákián belüli rendezése tűnt. Ehhez az Európában, s a csehszlovák politikában bekövetkezett mozgások látszólag jó hátteret teremtettek, hiszen Hodža nemzetiségi statútuma a köztársaság fennállásának húsz éve alatt az első komoly kísérlet volt a hatalom részéről a kisebbségeket ért diszkrimináció felszámolására. A Hodža-féle rendezés realizálásának esélyeit azonban már eleve csökkentette, hogy az „nem a cseh és szlovák politika valamiféle belső éréseinek, mondhatnánk bölcsőbbé válásának volt az eredménye, hanem csupán reakció volt a németországi változásokra” (Kučera 1999, 607). A kormánynak a nemzetiségekkel kapcsolatos politikája nehézkesen és lassan változott. 1938 elején még mindig az 1937 elején meghirdetett elvek alapján, az ún. aktivista pártokkal „együttműködve”, látszatmegoldásokkal igyekeztek rendezni a helyzetet. Jól példázta ezt a kétarcú politikát az 1938. március 3-án közzétett kormányrendelet, amely egy évvel a szudétanémet területek után dél-szlovákiai postahivatalokban és a vasúton is bevezette a kétnyelvűséget. A jó tollú, de a kormány szolgálatába szegődött Dzurányi László által magyar beteljesedésésként és korszakalkotó cselekedetként aposztrofált (*Magyar Újság*, 1938. március 4.) rendelet azonban korántsem teljesítette az előzetes várakozásokat. A magyar lakosság csalódására a tudatosan beépített korlátai miatt mindössze 178 szlovákiai magyar települést érintett, arról nem is beszélve, hogy végrehajtására végül sor sem került.

Így ez a rendelet korántsem az új nemzetiségi politika első jele volt, mint azt a kormánypárti lapok állították, hanem inkább a régi hatalmi módszerek egyik utolsó megnyilvánulása. Annak a politikának a folytatása, amely során a kormányzat ismét a magyar kisebbséget képviselő politikai erőkkel (a magyar lakosság alig néhány százalék-

kának bizalmát bíró aktivista politikusokat nem tekinthetjük annak) való megegyezés nélkül, „a jusson is, és maradjon is“ elve alapján járt el, s látszatintézkedéseket hozott.

1938 elején a Budapestről kapott instrukciók szellemében az EMP a kisebbségi kérdésnek a külső beavatkozást nélkülöző, Csehszlovákián belüli tárgyalásos megoldására törekedett.³ Ennek szellemében – s a kormányoldalról érkezett biztatásra – egy a magyar kisebbség legfontosabb követeléseit tartalmazó memorandumot is megalkottak, amelynek megszövegezője Jaross Andor volt. A 69 pontból álló memorandum tartalmát 1938. február 4-én vitatta meg a párt parlamenti klubja, amely egy háromtagú bizottságot bízott meg azzal, hogy a szöveget végleges formába öntse.⁴ A memorandum végleges változata májusra készült el, s 81 pontot tartalmazott. A memorandum szövege és a pártvezérek egyéb megnyilvánulásai is arról árulkodnak, hogy az EMP nem kívánta sarokba szorítani a kormányt, hanem egy mérsékelt, tkp. teljesíthető követelésrendszer megfogalmazására törekedett. Mint a kaszai rendőrkapitányság egyik jelentése az EMP követeléseivel kapcsolatban meg is állapította: a magyar párt követelései nem a területi autonómiát célozzák meg, hanem a „kulturális önigazgatás megteremtésére, az egyházi kérdések rendezésére és az iskolatanács létrehozására irányulnak”.⁵ Ehhez még hozzátehetjük azt is, hogy az EMP valójában nem rendelkezett kiforrott elképzelésekkel a kisebbségi kérdés megoldására, s rövid távon minden bizonnyal beérte volna az alkotmányban és a kisebbségvédelmi szerződésekben biztosított jogok maradéktalan betartásával is. 1938 első hónapjaiban azonban a csehszlovák kormányzat erre még nem volt felkészülve. Ennek fényében nem tűnik teljesen igazolhatónak egyes szerzőknek az a kategorikus megállapítása, miszerint az Esterházy által vezetett EMP Heinleinnel együttműködve eleve a Hodža által szorgalmazott státútum és megegyezés megtorpedozására törekedett (vö. Deák 1990, 29; Tilkovszky 1967, 20).

A községi választások – eszköz az egység eléréséhez

A két háború közötti Csehszlovákiában meglehetősen rendszertelen időközökben zajlottak a községi választások. A cseh országrészekben már 1920 júniusában megtartották az elsőt, ekkor azonban Szlovákiában, ahol szükségállapot volt kihirdetve, ez szóba sem jöhetett. Végül több halasztás után (a két háború közötti időszak csehszlovák kormányzata meglehetősen önkényesen, s átlátható politikai célzatossággal kezelte a községi választások időpontjait) 1923-ban tartották az első szlovákiai községi választásokat, azt pedig 1927-ben és 1931-ben követték a továbbiak.⁶

Mivel a legtöbb település képviselőtestületének mandátuma már az 1937-es év végéig lejárt, a községi választásokra valójában már 1937-ben sor kellett volna, hogy kerüljön.⁷ A kormány azonban az október 17-i teplitzi eseményekre hivatkozva elhalasztotta azokat. A helyi német lakosság és a hatóság közötti incidens tkp. kapóra jött a kormány számára, amely nem szívesen írta ki a választásokat. S bár elfogadható az a magyarázat is, miszerint a halasztás oka az volt, hogy a kormány a községi választásokat össze akarta kötni a tervezett nemzetiségi státútum megalkotásával (vö. Bystrický 1992, 438), a döntést mégis inkább az ellenzéki erők, elsősorban a Szudétánémet Párt látványos előretörésétől való félelem motiválhatta. A kormányval együttműködő német újakтивisták is a választások elhalasztásában voltak érdekeltek, mivel úgy gondolták, a kormány 1937 elején megígért engedményei ekkorra már meghozhatják első gyümölcseit. A halasztás azonban semmit nem oldott meg, sőt visszafelé sült el, hiszen az Anschlusst követően az SDP a szociáldemok-

rácia kivételével „lenyelte a többi német pártot”, s így valóban reálissá vált az, hogy Heinleinék minden német szavazatot elvisznek. A Hodža-kormány pedig, amely görccsösen igyekezett, hogy a külföld felé minél kedvezőbb képet mutasson, 1938-ban már nem tehetette meg, hogy ismét halasszon. Annál is inkább, mivel Heinleinék igen erőteljesen és a nemzetközi fórumokat is felhasználva követelték a választások kiírását.⁸ Az ellenzék folyamatos követelésére így a kormány végül a választások kiírása mellett döntött. A döntés azonban további bizonytalanságot szült, hiszen sokáig nem lehetett tudni, mely településeken írják ki a választásokat. Rendkívül nagy volt a bizonytalanság a választások pontos időpontjával kapcsolatban is, s a kormány mintha csak szándékosan fokozta volna ezt, hiszen – meglehetősen megkésve – csupán az április 22-i kormányülésen született végleges döntés az időpontokról. Eszerint a választásokat 3 időpontban, május 22-én, május 29-én és június 12-én kívánták megtartani, miközben a települések egy részén őszre halasztották volna a voksolást (*Magyar Újság*, 1938. április 23.). Végül azonban közvetlenül a választások előtt, május elején olyan döntés született, hogy a május 22-re és 29-re kijelölt településeken kívül június 12-én minden olyan községben meg kell tartani a választásokat, hol 1938. május 1-jéig lejárt a képviselőtestület mandátuma, vagy ahol eddig a dátumig feloszlatták a képviselőtestületet.⁹

A községi választásokra vonatkozó törvényi szabályozás szerint egy adott településen azoknak a 21 év feletti csehszlovák állampolgároknak volt választójoguk, akik legalább 3 hónapja éltek ott, megválasztható pedig az volt, aki betöltötte a 26-ik életévét, s minimálisan 1 éve élt a községben. Az egyes pártoknak 3 héttel a választás napja előtt kellett a képviselőjelöltjeiket tartalmazó listát leadniuk a községi előjáróságon. Ahhoz, hogy egy lista érvényes legyen a település nagyságához arányosan meghatározott számú támogató aláírást is össze kellett gyűjteni. Ez azonban könnyen teljesíthető feladat volt, hiszen a kisebb községekben csupán 10, a több tízezer lakosú városokban pedig 100 támogató aláírást jelentett. A szavazás során a szavazó által kiválasztott listát kellett az urnába dobni, miközben egy-egy jelölt sorszámának bejelölésével lehetőség volt az illetőt előbbre juttatni a párt listáján. A listán a jelöltek neve, lakcíme és foglalkozása szerepelt.

A választásokkal foglalkozó rendeletek előírták az egyes településtípusokon megválasztható képviselők számát is. Eszerint a legkisebb (200 fő alatti településen) 9, a legnagyobb városokban (100 000 fő felett) pedig 60 képviselőt lehetett megválasztani.

1. táblázat. A különböző nagyságú településeken megválasztható képviselők száma

Lakosok száma	Megválaszthatók száma
1–200	9
200–500	12
500–1000	15
1 000–1 500	18
1 500–2 000	24
2 000–5 000	30
5 000–20 000	36
20 000–50 000	42
50 000–100 000	48
100 000 felett	60

Forrás: SÚA Praha, fond Ministerstvo vnitra I – prezidium, [Belügyminisztériumi Levéltár, előkéségi iratok – a továbbiakban PMV-AMV], 225, 1306. doboz, MNS 1936–1940; 26103

Az EMP számára kapóra jött az, hogy a választásokat 1938-ra halasztották. 1937-ben ugyanis a párt még mindig az előző évben lezajlott pártegyesítés szervezeti betetőzésével volt elfoglalva, amelyet néhány régióban erőteljesen hátráltatott a két volt elődpárt helyi vezetői között dúló pozícióharc és bizalmatlanság. 1938 elején azonban egyre inkább megélni látszott az EMP tevékenysége, ami a párt által az egyes régiókban tartott nyilvános gyűlések számán is lemérhető. Ezeken – mivel ekkor még nem volt döntés a választások kiírásáról – gyakran vetették fel a választások megtartásának fontosságát. A párt országos végrehajtó bizottságának március elején Rimaszombatban tartott ülésén pedig határozatba foglalták a választások megtartásának szükségességét, s tarthatatlannak nevezték a választások hiányában előállt „*ex lex* állapotokat” (PMH, 1938. március 8.; kiemelés tőlem S.A.).

Az EMP a községi választásokat megelőző kampányt egyértelműen a magyar egység megteremtésére akarta felhasználni. Ennek a gondolatnak feltehetően a csehországi német pártok ekkor lezajló egyesülési folyamata adott lökést, amely hatására számos olyan elemmel is kibővítették a párt eszköztárát, amelyet a szudéta-németek mozgalmától vetek át. A *völkisch* gondolat jegyében fogalmazták meg azt a szlovákiai magyarsághoz szóló felhívást is, amelyet március 29-én fogadott el a pár parlamenti klubja.¹⁰ A PMH március 31-i számának első teljes oldalán *Magyarok!* címmel közzétett felhívás, amelyet a párt nemzetgyűlési képviselői és szenátorai írtak alá, a magyar kisebbség teljes egyenjogúságának az elérése érdekében pártállástól és foglalkozástól függetlenül egy táborba szólította a szlovákiai magyar kisebbséget. A felhívás, amely korparancsnak nevezte az egységet a következő hónapokban egyre gyakrabban feltűnő „Egy Isten, egy sors, egy akarat, egy tábor!” jelszóval zárult (PMH, 1938. március 31.).

Az egység megteremtéséhez és a választási kampány megfelelő elindításához szükséges hangulatot a párt azokkal a tömeggyűlésekkel akarta megteremteni, amelyeket április 3-án Kassán, Érsekújváron, Beregszászon és Nagyszőlősen kívánt megrendezni.¹¹ A tömeggyűlések egyik célja az volt, hogy az Anschluss utáni nemzetközi viszonyok és a prágai kormány által hangoztatott tárgyalási szándék által megváltozott viszonyok közepette a szlovákiai magyarság is hallattassa hangját, s a tömegek felvonultatása kellő hangsúlyt biztosítson a párt által a kormány felé megfogalmazott követelésekhez.¹² A kormány azonban április 1-jétől gyűléstilalmat hirdetett, amely egyaránt vonatkozott a szabadtéren és a zárt helyen tartandó összejövetelekre. Kivételt ez alól a politikai pártok pártelnökségi és bizalmas ülései jelentettek.

A gyűléstilalom kihirdetését az EMP (éppúgy, mint a többi ellenzéki párt) heves tiltakozással fogadta. A nemzetgyűlés szenátusában a pártot képviselő Turchányi Imre, a képviselőházban pedig Jaross Andor és Esterházy János nevezte antidemokratikusnak a kormány lépését. A magyar képviselők a „nép hangjának elfojtására” irányuló igyekezetnek nevezték a gyűléstilalmat, miközben Esterházy hangsúlyozta, hogy: „a gyűléstilalom csak azért lett behozva, hogy a kormány mentesüljön a kelemetlen, de egyúttal jogos kritikáktól”.¹³ Turchányi és Jaross felolvasta az EMP 12 pontban megfogalmazott követeléseit is (ezt eredetileg a közben betiltott nagygyűléseken kívánták ismertetni), amelyek középpontjában a szlovénzkói magyarságnak és a többi kisebbségnek a cseh és szlovák nemzettel való teljes nemzeti egyenjogúságának a megteremtése, a nemzeti kataszter rendszerének bevezetése, a ma-

gyarság kulturális és oktatási autonómiájának a létrehozása állt. A pontok között a magyar kisebbség által lakott területek autonómiája nem szerepelt, hangsúlyosan jelen volt viszont benne Szlovákia és Kárpátalja autonómiája megteremtésének a követelése. A 12 pontos lista láthatóan mentes volt a szélsőséges követelésektől, s több pontban is közel állt azokhoz az elképzelésekhez, amelyek a kormány által előkészített kisebbségi státútum tervezetében június folyamán megjelentek.

A gyűléstilalom miatt az EMP a *PMH* április 7-i és 8-i számának különkiadásában igyekezett a lakosság tudomására hozni a pártnak az aktuális belpolitikai helyzettel kapcsolatos véleményét, s a párt követeléseit. Hogy a betiltott gyűlések híján a párt irányítani tudja a közvéleményt, az EMP elnöksége 1938. április 8-án körlevélben tájékoztatta a kerületi pártszerveket a teendőkről. A körlevélben az aktuális kül- és belpolitikai helyzet ismertetését követően a német minta követését, vagyis a teljes nemzeti egység megteremtését nevezték meg elsőrangú célként: „meg kell érteni nekünk is az idő szavát, s egy táborba kell tömöríteni magyar gazdát, munkást, iparost és polgárt!”¹⁴ A nemzeti érzelmekre apelláló magasztos hangvételű felhívás minden magyar becsületbeli kötelességének nevezi az egység megteremtésére irányuló toborzómunkát. A pártélet hatékonyabbá tételének céljából a családtagoknak járó párttagsági igazolványokról is szól a levél. Ilyet a párttagokkal egy háztartásban élő feleség, gyerekek, sőt a vő és a meny is kapna, abból a célból, hogy ők is részt vehessenek a párt tagsági gyűlésein.¹⁵ A körlevél kész tényként kezeli a választások rövid időn belüli kiírását. Arra is felhívja a figyelmet, hogy a választásokon elért eredménynek ország-világ előtt be kell bizonyítania, hogy a szlovákiai magyarságnak egységes az akarata, s ezért „ezeken a községi választásokon csak egy listának szabad minden községben lenni: a magyarok listájának, pártunk listájának!”¹⁶

Az EMP kerületi és járási szervei egyúttal szintén körlevéllel fordultak a helyi szervezetekhez, amelyben a magyar egység megteremtésének fontosságára hívták fel a figyelmet. Sokat mondó azonban, hogy nem csak azoknak a névsorát kérték az egyes falvakból, akik beléptek az Egyesült Magyar Pártba, hanem azokat is, akik esetében a csatlakozásra való felhívás eredménytelen maradt.¹⁷ Az ilyen információk kapcsán nem lehet figyelmen kívül hagyni a szlovák belügyi szerveknek azokat az információit sem, amelyek szerint a párt erőszakos módszerekkel, lelki ráhatással igyekezett a párt tagságát növelni. A Tartományi Hivatal április 14-i körlevele például arra hívta fel a járási hivatalok figyelmét, hogy mindent tegyenek meg az EMP „terrorja” ellen.¹⁸

Noha az EMP mindent megtett párttagságának növelése érdekében, és különösen nagy figyelmet szentelt annak, hogy elérje a dél-szlovákiai településeken működő agrárpárti és szociáldemokrata pártszervezetek meggyengítését, sőt esetleges felszámolását, a terror kifejezés a hivatalos szervek erős túlzásának minősíthető. Még akkor is ha céljai érdekében a közelgő változásokról (határváltozásról) szóló ún. suttagó propaganda hatását éppúgy felhasználták, mint a fokozott agitációt. Hasonló hatása lehetett azoknak a szórólapoknak és híreknek, amelyek feltehetően magyarországi eredetűek voltak, s közelgő változásokat, egy esetleges háborút jósoltak.¹⁹ A belügyi szervek jelentései szerint például Rimaszombat környékén, de Dél-Szlovákia más területein is olyan hírek terjedtek el a választások kiírásának időszakában, hogy hat héten belül nagy változások várhatók (hogy milyenek arról sen-

ki sem beszélt); hogy Budapesten, hol már készítik elő a mozdonyokat és a vagonokat a felvidéki bevonuláshoz, már jelentkezni lehet a kassai trafikokra stb.²⁰

A hatóságok meglehetősen idegesen reagáltak nemcsak az ilyen hírek terjedésére, de arra is, hogy március és április folyamán egyre több, korábban az Agrárpártban, vagy a szociáldemokráciában tevékenykedő magyar állt be az EMP sorába.²¹ A magyar párt esetenkénti erőszakos fellépését azonban nem csak a hatóságok panaszták fel, hanem a kommunista és szociáldemokrata sajtó is. A *Magyar Nap* című kommunista lap június 3-i számában a Nagykaposi járásban található Kelecsény községet hozták fel erre példaként, ahol a lap írása szerint az EMP aktivistái közáporral kívánták megakadályozni, hogy a kommunista párt saját választási listát adjon be a jegyzőnek (*Magyar Nap*, 1938. június 3.).

Az Egyesült Magyar Párt tagságának növekedése kétségtelenül rendkívül dinamikus volt. A *PMH* diadalittas hírei szerint – amelyeket bizonyos óvatossággal kell kezelni – a Lévai, a Zselizi és a Verebélyi járásokban egy hónap alatt ezer család lépett be az EMP-be. A hír szerint Csata községben az Agrárpárt 25 és a szociáldemokraták 16 tagja lépett át, Nagysallón pedig egy nap alatt 122-en léptek be a pártba. Kissallón és Felsőfegyverneken új alapszervezetek alakultak 54, ill. 37 taggal (*PMH*, 1938. június 3.). Az sem volt azonban ritka, hogy egy-egy falu teljes lakossága nyilvánította ki, hogy egységesen a magyar párt mögött áll, mint azt a feledi járásba tartozó Pálfala vagy Darnya községek tették.²² Az EMP tagságának gyors növekedését a rendőrségi jelentések is alátámasztják, amely jelentésekből a hatóságok ezzel kapcsolatos aggodalma is jól kiolvasható. Az egyik ilyen júniusi jelentés szerint a magyar pártba „jelentős számú magyar lépett át a koalíciós pártok sorából. Aránylag a legtöbbit a szakszervezetek nyertek, az utolsó 4 hét alatt kb. 2000 tag lépett át a kommunistáktól és szociáldemokratáktól”.²³

A Nyitrai Járási Hivatal március végi jelentése szerint az EMP erős agitációja hatására különösen a munkásrétegek és a korábban a kommunista pártra szavazók állnak át tömegesen, de feltűnően sokan csatlakoznak hozzájuk az őslakosságból nemzetiségre való tekintet nélkül.²⁴

A *PMH* ebben az időszakban gyakran közölt olyan leveleket, amelyek a lakosság egyes csoportjainak az EMP sorába való átállásáról szólnak. A levelek írói a nagy nyilvánosság előtt gyakorolnak önkritikát korábbi pártállásuk miatt, s tesznek hitvallást az EMP politikája mellett. A *PMH*-ban közölt levelek amellelt, hogy a magyar vidéken működő agrárpárti, szociáldemokrata és kommunista pártszervek fokozatos felbomlását tanúsítják, egy jól szervezett kampány részei is egyben, s későbbi korok pártállami propagandafogásait idézik fel.

A kampány

A szlovákiai települések 81,32%-ában, vagyis 2831 községben kiírt választások kampánya – a választás időpontjának sokáig tartó bizonytalansága miatt – viszonylag rövid volt. Lerövidítette és nehézkessé tette a kampány indulását az április elejétől bevezetett gyűléstilalom is, amelyet csupán május elején oldottak fel. Gyűléseket azonban továbbra is csak azokban a községekben lehetett tartani, kiírták a választásokat,²⁵ s csak zárt helységben.²⁶ Mivel az első időpontban csupán 31, a második időpontban 22 községre volt kiírva Szlovákiában választás, a kampány sú-

lya június első napjaira esett, hiszen a június 12-i időpont volt a legfontosabb. Magyar szempontból is a júniusi időpont volt a meghatározó, hiszen az első két időpontban összesen csak 4 olyan községben voltak választások, ahol a magyar lakosság aránya meghaladta az 50%-ot (vö. Bystrický 1992).

Az Anschlusst követő nemzetközi viszonyok, valamint a szudétanémetek és a HSLS egyre radikálisabb fellépése miatt a kampányban részt vevő pártok igyekeztek nyilvánvalóvá tenni, hogy többről van szó, mint egyszerű választásokról. A pártok elvárásai szerint a választók nem csupán arról döntenek, kik vegyék át a települések irányítását, hanem állást foglalnak abban is, vajon milyen jövőt szánnak Csehszlovákiának. S persze mindenki bizonyítani akarta, hogy a nemzet egységes, s mögötte áll. Ennek megfelelően a kampány éles hangvétellű, botrányoktól, demagógiától volt hangos, amely során a pártok többsége nem saját programjának ismeretetésére, hanem az ellenfelek lejáratására helyezte a hangsúlyt.

A szlovákiai választások egyik meghatározó momentumja a Szlovák Egység a Csehszlovák Demokráciáért és Köztársaságért (SZECSDK) elnevezésű választási koalíció létrehozása volt. A választások harmadik napjára (június 12-re) érvényes szövetséget a csehszlovákista politikai erők (Agrárpárt, Csehszlovák Szociáldemokrata Munkáspárt, Csehszlovák Nemzetiszocialista Párt, a Mičura-féle Csehszlovák Néppárt, az Iparosok és Kereskedők Pártja, a Nemzeti Egység Pártja), valamint a meglepő módon hozzájuk társult mérsékelt autonomista Szlovák Nemzeti Párt (SZNP) hozták létre. A szlovák nemzetiek és a centralista erők szövetsége leginkább az érintet pártok választóit lepte meg. Az agrárpártiak az együttes fellépést a „magyar sovíniszták” (sic!) egységbe tömörülésével indokolták (vö. *Slovenský denník*, 1938. május 18.), míg az SZNP azt kommunikálta a választói felé, hogy „az áldozatot, hogy egy listán indulunk a marxistákkal, a cseh ultrasovínisztákkal és a nemzeti szocialistákkal az állam érdekében hoztuk meg – jelzéseként a külföld felé” (*Národné noviny*, 1938. május 19., idézi Bystrický 1992, 443). Az így létrejött választási szövetség – amely az 1935-ös választások alapján a szlovákiai szavazatok mintegy 40%-ára számíthatott (vö. Bystrický 1992, 440) – kampányában központi szerepet a csehek és szlovákok egységének hangsúlyozása, a köztársaság védelmének szükségessége kapta. Mivel azonban a koalíciót alkotó pártok a politikai paletta meglehetősen széles spektrumáról kerültek ki, egységes jövőképet nem tudtak a választók elé tárni. Ezt a hiányt a Hodža által szorgalmazott kisebbségi státúmról kiszivárgó híresztelések sem tudták pótolni, sőt a szövetségben részt vevő pártok tradicionális választóinak egy jelentős része nem is értett egyet a kisebbségek jogainak kiszélesítésével. Mivel a SZECSDK legnagyobb ellenfelének a HSLS számított, a szövetség választási retorikájából nem hiányoztak a szlovák emancipációs törekvéseknek elébe menő ígérek sem.

A HSLS rendkívül agilis és radikális hangvétellel bocsátkozott a választási küzdelembe. Fennhangon hirdette, hogy egyedül jogosult a szlovák nemzet nevében fellépni, s ezt a tézisé a választások eredményeivel akarta alátámasztani. Remélte, hogy a szlovák nemzet öngazgatására épülő program, amelyet a pittsburghi szerződés évfordulós ünnepségei által igyekeztek alátámasztani, kellő vonzerőt fog jelenteni a szlovákok számára.

A választásokat kísérő felfokozott várakozás is közrejátszott abban, hogy a választási kampány nem nélkülözte az antiszemita megnyilvánulásokat sem. Számos

szlovák városban (pl. Nagyszombatban, Zsolnán) bukkantak fel olyan röplapok, amely a zsidósággal szembeni negatív érzelmeket igyekezett kihasználni, s amelyekben hemzsegték a zsidóságot sértő kifejezések.²⁷ Meglehetősen éles hangú és fenyegető hangvételű volt az a felhívás is, amelyet a Szlovák Liga tett közzé a választások előtt *A zsidó polgártársainkhoz* címmel (*Slovenský denník*, 1938. május 7.). A kormányerőkhöz közel álló *Slovenský denník* c. lapban is megjelent felhívásban azt vetik a szlovákiai zsidóság szemére, hogy húsz évvel az államfordulat után is magyar érzelmeiről ad tanúbizonyságot, s magyar beszédével ilyen jelleget kölcsönöz a szlovák (sic!) városoknak. A felhívás megszövegezői ezt a szlovákság irányába tett provokációként értelmezik, s a szomszédos országokban lezajlott eseményekre utalva jegyzik meg, hogy a tüzzel játszanak, ha nem tanulnak abból, ami a szomszédban történik. A durva fenyegetés kimondatlanul is a nácik ausztriai zsidóellenes intézkedéseinek a megismétlését helyezi kilátásba, ami a választások előtt néhány nappal egyértelműen nyomásgyakorlásként hatott a zsidó lakosságra.

A zsidóellenes megnyilvánulásoktól az EMP sem volt mentes, noha a párton belül vita folyt erről a témáról. Azt a véleményt, amelyet Jaross az *Új Hírek* szerkesztői előtt kifejtett,²⁸ miszerint keresztény kurzust kell folytatni, s ebben nem lehet tekintettel lenni a párt zsidó tagjaira, nem mindenki osztotta. A témáról a párt parlamenti klubjának május 17-i ülésén éles vita bontakozott ki, ahol a kárpátaljai és a szlovákiai politikusok eltérő álláspontra helyezkedtek. Az utóbbiak Jaross politikájával értettek egyet, míg a kárpátaljaiak a zsidóság magyar érzelmeit hangsúlyozták, s egy a zsidóságot az együttműködésre felhívó nyilatkozatot is el akartak fogadni.²⁹ A többség azonban elutasította ezt. Persze a választások előtt nem lett volna taktikus, hogy a zsidókérdés napirendre kerüljön, így az EMP felhívásai a magyar egység érdekében a konfesszionális és osztályellentétek félretételére hívták fel a magyar lakosság figyelmét: „Az urnánál nem vagyok most kommunista, katolikus, protestáns, zsidó, hanem: magyar!” (*Az Újság*, 1938. május 21.).

A választási kampányhoz hozzá tartozott a hatalom részéről a választók egy részére gyakorolt nyomás is. Ennek minősíthető a vasúti alkalmazottak szövetsége által június 12-én, a választások napján a napilapokban közzétett felhívása is, amelyben a vasúti alkalmazottak „szent kötelességé-nek” nevezi azt, hogy a SZECSDK-re szavazzanak. Ellenkező esetben „gondoskodni fogunk arról, hogy eltűnjenek sorainkból azok, akik a zűrzavar szolgálatában állnak, s akik gátolják szeretett hazánk megerősödését és fejlődését” (*Az Újság*, 1938. június 12.).

Dél-Szlovákiában a választások legfontosabb kérdése az volt, vajon az aktivista pártok és főleg az ebben a térségben tradicionálisan erős Csehszlovákiai Kommunista Párt (CSKP) mennyire tud ellensúlyt képezni az Egyesült Magyar Párttal szemben. A magyar aktivista erők számára pedig az volt fontos, hogy bizonyítsák létjogosultságukat, s azt, hogy tényleges politikai alternatívát kínálnak azok számára, akik elutasítják az EMP egyértelmű ellenzékiességét. Az Agrárpárt és a szociáldemokrácia magyar tagozatai által képviselt aktivizmus legerősebb választási aduja az 1937. február 18-án a kormány által meghirdetett új kisebbségi politika eredményei lehetnek volna. Csakhogy az eredmények késtek. Az új állampolgársági törvényt nem sikerült elfogadni, a kétnyelvűségnek a vasúton és a postákon való bevezetése pedig igencsak sutára sikerült, s a magyar választók között inkább csalódást váltott ki, mint elismerést. Ráadásul a nemzetközi események is inkább az ellenzéki politiká-

nak kedvező közhangulatot teremtettek. Ezek után az aktivizmus legfőbb fegyvere a személyeskedés és az EMP vezetői elleni sajtóhadjárat maradt, amiben persze az EMP sem maradt adós.³⁰ A *Csehszlovákiai Népszavában* a magyar párt vezéralakjai népnúzó nemesek ivadékaként, a nemzet elárulóiként jelentek meg. Különösen Esterházy János volt szálla a szociáldemokrata vezetők szemében, akit csak „degenerált gróf”-ként, „szellemileg terhelt korcs főúri csemete”-ként emlegettek (vö. *Csehszlovákiai Népszava*, 1938. február 20.; 1938. május 29.).

A szociáldemokrata párt magyar tagozata a május elsejei ünnepek kapcsán indította el választási kampányát. Az ekkor kiadott felhívásukban elsősorban az általános jelszavakra helyezték a hangsúlyt, s a szabadság, a demokrácia és a köztársaság védelmére szólították fel a magyarságot (*Csehszlovákiai Népszava*, 1938. május 1.). Választási kampányukban a már jól ismert személyiségek, Csehszlovák Szociáldemokrata Munkáspárt Országos Magyar Szervezőbizottságának elnöke, Csizmazia György, ügyvezető elnöke, Schulz Ignác és főtítkára, Fehér Ferenc játszották a főszerepet. Korábbi retorikájukkal szakítva, a közhangulatot felismerve, ők is a nemzetiségi követelésekre, főleg a magyar nyelvhasználat további bővítésének törvényi biztosítására helyezték a hangsúlyt. Eközben azonban mindig leszögezték, hogy a kisebbségi kérdés rendezése belügy, s azt minden külső beavatkozás nélkül kell megoldani (*Csehszlovákiai Népszava*, 1938. május 15.).³¹ Annak ellenére azonban, hogy 1938 elején Schulz Ignác még a magyar aktivizmus győzelméről beszélt – miközben a realitásoktól elszakadva azt is kijelentette, hogy: „a magyar nép többsége adta szavazatát erre a politikára” (*Csehszlovákiai Népszava*, 1938. január 30.) –, a kampány során az aktivista vezérek rémülten tapasztalták, hogy a párt tagjai tömegesen lépnek át az EMP-be, s ezért számos településen gondot jelent külön listát állítaniuk. Ezt azonban kizárólag a magyar párt „agresszív” kampányának számlájára írták, s úgy gondolták, a választási eredmények mégis az ő politikájukat fogják igazolni.

A kommunista párt az első Csehszlovák Köztársaság teljes időszaka alatt erős pozíciókkal rendelkezett Dél-Szlovákiában. Választási kampányában az 1938-as községi választások idején is azokat a követeléseket helyezte előtérbe, amelyek korábban is nemzetiségi politikájának sarokpontjait képezték: újbóli földreformot, amely a magyar szegényparasztságot is termőföldhöz juttatná, valamint a magyar nyelvű oktatást ért sérelmek orvoslását. A magyar aktivistáktól eltérően azonban ezek a magyar kisebbséget ért sérelmek nem csupán kampánytémaként jelentek meg a kommunista sajtóban. Különösen gyakran foglalkozott például a *Magyar Nap* a kassai és a nyitrai magyar nyelvű oktatás helyzetével, s követelte a lévai magyar gimnázium megnyitását.

Érzékenyen érintette a kommunistákat, hogy az EMP-nek a magyar egység megteremtésére irányuló politikája a baloldal választóbázisát képező ipari munkásság körében is hatni kezdett. A nemzeti egység politikáját ezért a náci politika majmolásának nevezték, s azzal vádolták az EMP-t, hogy nemzeti konfliktusok színterévé akarja tenni Dél-Szlovákiát (*Magyar Nap*, 1938. április 1.). Visszatérő témája volt a magyar kommunistáknak az Esterházy, Sidor és Heinlein nevével fémjelzett autonómista blokk, amely miatt Jarost és Esterházyt a magyar érdekek elárulásával vádolták (*Magyar Nap*, 1938. április 3.). Az EMP választóit azonban nem azonosították a párt vezetésével, amelyet Steiner Gábor azzal vádolt, hogy: „nyíltan vállalják

a fasiszta bérenc szerepét, a köztársaság népei ellenálló erejének aláásását. Szövetkeznek a magyar nép legvadabb ellenségével és így akarják a magyar népet a fasiszmus szekere elé fogni”.³² A CSKP-nak a nemzetiségi kérdéssel kapcsolatos álláspontját tükrözte az a memorandum, amelyet Zápotocky, Kreibich és Steiner aláírásával április 15-én nyújtottak át Hodža miniszterelnöknek. Ebben hatékony intézkedéseket kérnek a magyar kisebbség helyzetének rendezése érdekében: követelik többek között a földkérdés megoldását, magyarok alkalmazását az állami hivatalokban, a magyar nyelv használatosságának kibővítését (*Magyar Nap*, 1938. április 17.).

A választási kampány megfelelő stratégiájának kérdése komoly viták forrása volt az Egyesült Magyar Párton belül. Az egymással összefüggő problémakörök közül elsősorban a hlinkásokkal és henleinistákkal való együttműködés és a Nitsch-féle szepesi német párthoz való viszony kérdését kellett tisztázni. Ezekben a kérdésekben ugyanis alapvető ellentét volt a párt egymással rivalizáló vezetői, Szüllő Géza, Esterházy János és Jaross Andor között. Szüllő nehezen viselte, hogy a fiatalabb és agilisabb Esterházy és Jaross egyre inkább saját kezükbe veszik a párt irányítását, s az általa továbbra is szorgalmazott öslakoskonceptió helyett más utakat keresnek. Azok (Jaross és Esterházy) pedig, miközben egymásra is féltékenyek voltak, igyekeztek a szerintük a körülményekhez nem eléggé alkalmazkodó Szüllőt fokozatosan kizárni a döntésekből.

A rendőrségi jelentések szerint Szüllő a HSLs-szel és a Zipser Deutsche Partei-jal képzelte el szorosabb együttműködést, Esterházy és Jaross viszont az SDP-vel is erősíteni kívánta az EMP kapcsolatait. Míg azonban Esterházy az egyenlő elv alapján gondolta az autonómista erők (SDP, HSLs és EMP) együttműködését, Jaross elismerte volna Heinleinék vezető szerepét.³³

Az SDP-vel való kapcsolat felvetette a magyar pártnak a szepesi német párthoz fűződő viszonyát, hiszen Heinleinék egyértelműen arra törekedtek, hogy az EMP mondjon le Nitschék pártjának támogatásáról, s a szlovákiai németeket engedje át a Kárpáti Német Pártnak. Ezt állítólag Jaross elfogadta volna, Szüllő azonban határozottan ellenezte. A végső szót ezúttal is Budapesten hozták meg, ahol a Szepesi Német Párt további támogatása mellett döntöttek.³⁴

A párton belül többen kifogásolták a HSLs autonómia elképzeléseinek egyoldalú, ellentételezések nélküli támogatását is. Esterházy, aki ugyan nem bízott a HSLs vezetőiben, mégis támogatta ezt, mivel úgy gondolta, hogy a szlovák autonómia egyik lehetséges eszköze lehet Csehszlovákia dezintegrációjának.³⁵

A választási kampány kezdete előtt a pártvezetés körlevél útján tájékoztatta a helyi szervezeteket a követendő taktikáról. Ebben az egység elérése érdekében az osztály- és személyes ellentétek féltetételére szólították fel a párt tagságát. A pártvezetés instrukciói szerint arra kell törekedni, hogy a községekben lehetőleg csak egyetlen választási lista legyen, az pedig az Egyesült Országos Keresztényszocialista és Magyar Nemzeti Párt elnevezést viselje.³⁶ A polgármester kiválasztásában is nagyfokú körültekintésre intették a pártszervezeteket, felhívva arra a figyelmet, hogy a feladatok jobb megosztása miatt, ne a pártszervezet helyi elnökét nevezzék polgármesternek.³⁷

A pártvezetés döntésével összhangban a párt kampánya rendkívül aktív volt, s hangsúlyja elsősorban a személyes találkozásra, az egyének meggyőzésére esett. A kampány lebonyolításába az egyes települések vezető személyiségeinek minél szé-

leesebb rétegeit igyekeztek bevonni: tanítók, lelkészek, a fogyasztási szövetkezetek irányítói vállaltak részt az agitációból. A párt választási gyűlésein a járási tisztségviselőkön kívül rendszeresen megjelentek az országos pártvezérek is.

A magyar párt választási gyűlései mindenütt incidensek nélkül, nyugodt körülmények között zajlottak le. A szónokok leginkább a nemzeti egység megteremtésének a szükségességét és az aktivista politikai erők szükségyszerű bukását hangsúlyozták ki. Bírálták a kormány nemzetiségi politikáját, a magyarok nagyobb arányát követelték az állami és közalkalmazásban állók között, valamint a földreform felülvizsgálatát is gyakran felvetették. Teljesen hiányzott – feltehetően központi utasításra – azonban a felvetett témák közül minden, amely alapján az irredentizmus bélyegét lehetett volna a magyar pártra rásütni. A szónokok kerülték a határrevízió eshetőségének, Németország vagy Magyarország ez irányú segítségének a felemlítését.³⁸ Ehelyett a nemzeti büszkeség és együvé tartozás érzésének felkeltésére helyezték a hangsúlyt. A radikális célkitűzések helyett egyszerű, sőt leegyszerűsítő jelszavakat hangsúlyoztak: „Egy kérdés van! Magyar vagy?” (*Losonci Hírlap*, 1938. május 22.).

Az EMP választási stratégiájának is köszönhető, hogy magyar vidéken nyugalom honolt. Mint a Dunaszerdahelyi járási főnök jelentése megállapítja, a magyar lakosság esetében csupán a szegényebb rétegek és a fiatalok között voltak észlelhető felfokozott érzelmek.³⁹

A választások eredményei

Az 1938-as községi választások kapcsán a legnagyobb gondot a választási eredmények megállapítása jelenti a kutatók számára. Ezeket ugyanis sohasem hozták nyilvánosságra, s jelenlegi ismereteink alapján sem a hivatalos összesített eredmények, sem pedig a részletes, községekre lebontott eredmények nem őrződtek meg. Mint tanulmányában V. Bystrický megjegyzi, az összeredmények nyilvánosságra hozatalának tiltása feltehetően azt szolgálta, hogy a külföld előtt ne lehessen bizonyítani a nemzeti kisebbségek politikai egységének létrejöttét (Bystrický 1992, 453). Az egyes települések választási eredményeit ugyan meg lehet találni a korabeli lapokban és néhány levéltári fondban is, ezek azonban nem tekinthetők hivatalosnak. Az összesített eredmények tekintetében pedig legmegbízhatóbbnak az az Ivan Dérer hagyatékában található feljegyzés tűnik, amely feltehetően a minisztertanács ülésére készült.⁴⁰

A május 22-én megtartott első fordulóra ugyan feszült légkörben, egy lehetséges német–csehszlovák fegyveres konfliktus és egy évfolyam tartalékos mozgósításának árnyékában került sor, de Szlovákiában mégis nyugalomban zajlottak le a választások. A 31 település közül, ahol május 22-én választások voltak számos járási székhely is volt, köztük olyan magyar szempontból is fontos városok, mint Galánta, Vágselye, Nyitra, Losonc. Noha többségi magyar nyelvterületet alig érintette az első forduló, az Egyesült Párt jól szerepelt, s 8370 szavazatot szerzett (Zemko – Bystrický 2004, 594). Ez az 1935-ös parlamenti választásokhoz képest az érintett településeken kb. 30%-os emelkedést jelentett, amit nem lehet kizárólag a szavazók számának növekedésével magyarázni. Különösen jól szerepelt a párt Nyitrán, ahol a megszerzett 2698 szavazattal és az ezért járó 11 mandátummal a város leg-erősebb pártjává vált, noha három évvel korábban csak 1864 szavazatot kapott. Ki-

tűnően szerepelt az EMP Losoncon is, ahol 11 lista versenget a szavazatokért. Az EMP, amely az 1935-ös parlamenti választások alkalmával 1720 szavazatot kapott a városban, most 2356 szavazatot szerzett, s így 12 mandátummal a 36 tagú képviselőtestület legerősebb frakcióját alakíthatta meg. S noha az 1930-as népszámlálás szerint – a '38-as választások eredményei eleve kétségessé teszik a népszámlálás nemzeti adatsorainak objektivitását – a Losoncon csupán 24%-ot kitevő magyarság számarányát az EMP-re szavazók száma már magában is meghaladta, a baloldal is sok magyar szavazatot kapott. A külön listával induló magyar szociáldemokrácia 3 mandátumot nyert el (a szlovák szociáldemokraták csupán kettőt), de a 8 képviselői helyet szerző kommunisták listájára is szép számú magyar szavazat érkezhetett (*Losonci Hírlap*, 1938. május 29.).⁴¹ Mivel Galántán és Vágsellyén is hasonlóan jól szerepelt az EMP a *PMH* kellő túlzással, de tkp. mégis jogosan jelenthette, hogy: „Páratlan választási győzelmet aratott a magyarság Nyitrán, Vágsellyén, Losoncon és Galántán” (*PMH*, 1938. május 24.).

A május 29-én megtartott második fordulóban mindössze Szlovákia 19 községében tartottak választásokat, közte a csallóközi Bős és a Garam menti Farnad községben. Ez utóbbi településen 10-ről 18-ra növelte az Egyesült Párt a mandátumai számát, bár a *PMH* keserűen jegyezte meg, hogy sok magyar szavazott a Gajda-féle fasisztákra is, akik 2 mandátumot szereztek (*PMH*, 1938. május 31.).

A választások eredménye szempontjából igazából a június 12-i időpont volt a döntő, hiszen a szlovákiai települések nagy részében ekkor zajlottak a választások, sőt ekkor került sor a pozsonyi voksolásra is. A fővárosban ugyanis különösen éles volt a választási harc. A cseh és szlovák pártok azt szerették volna bizonyítani, hogy a főváros immár végérvényesen csehszlovákká vált,⁴² a német és magyar pártok pedig azt állították, hogy a népszámlálási adatok ellenére Pozsony továbbra is őrzi háromnyelvűségét, s az őslakosok elutasítják a csehszlovák kormánypolitikát. A városban azonban nem csupán az államalkotó nemzet és a kisebbségek álltak egymással szemben, de presztízs értékűnek számított a SZECSDK és a hlinkások küzdelme, illetve – noha kevésbé volt látványos – a Szudétanémet Párt és az Egyesült Magyar Párt közötti versengés is. E négy nagy politikai erő közül ugyanis mindegyik azt szerette volna bizonyítani, hogy a főváros mögötte áll.

Az EMP számára a pozsonyi választások egyik nagy kérdése az volt, hogyan szavaznak majd a bizonytalan – német és magyar – identitással is rendelkező pozsonyiak. Ez különösen az SDP fiókinézményeként működő Kárpátinémet Párt (KP) várható előretörése miatt jelentett gondot, hiszen a két párt – a kormánnyal szembeni közös ellenzéki fellépés ellenére – Pozsonyban komoly vetélytársa volt egymásnak. További német szavazatok elvesztésére viszont azért kellett számítani az EMP-nek, mivel a korábban az Országos Keresztényszocialista Párt tagozataként működő Förster-féle német keresztényszocialisták is külön listát nyújtottak be.

Az 8-as számmal induló EMP június 9-én az Alfa moziban tartotta kampányzáróját, ahol a képviselőjelölteken kívül a párt vezető politikusai is megjelentek. A mintegy 2 ezer fős tömeg egy része kiszorult az előcsarnokba, ahová hangszórókon közvetítették a felszólalásokat. A fő szónokok Neumann János, a párt helyi listavezetője, Szüllő, Jaross és Esterházy voltak. Míg az első, a pozsonyi magyarok kulturális és nyelvi sérelmeiről beszélt, a pártvezérek az országos sérelmekre, a szlovákiai magyarok követeléseinek megfogalmazására helyezték a hangsúlyt. A jól sikerült

gyűlés után egy többszáz fős csoport jelszavakat skandálva és a *Magyarnak lenni*⁴³ sorait énekelve a Széplak utcára vonult, ahol egyes források szerint Hodža-párti szlovákokkal kerültek konfliktusba, a kiérkezett rendfenntartó erők azonban gond nélkül feloszlatták a csoportosulást (*PMH*, 1938. június 11.).⁴⁴

A június 12-én lebonyolított voksolás végül komolyabb incidens és egyben nagyobb meglepetések nélkül zajlott le. Pozsonyban a 14 lista közül a győzelmet a SZECSDK szerezte meg, amely a megszerzett szavazatok 37,9%-val (19 mandátum) nagyjából az előző (1931-es) választásokhoz hasonló eredményt ért el (akkor a mostani koalíciót alkotó pártok a szavazatok 36,1%-át szereztek meg).⁴⁵ A második legtöbb voksot a KP kapta, amely a szavazatok 21%-val (10 mandátum) a választások igazi győztesének érezhette magát, hiszen egyedül nem pedig koalícióban érte el ezt, miközben megszerezte a német pártokra eső szavazatok 89%-át.⁴⁶ A harmadik legtöbb voksot az EMP szerezte. A magyar párt által megszerzett 16,5% (8 mandátum) azonban mérsékelten elmaradt az 1931-ben a két elődpárt által szerzett 19%-tól. A nagy pártok közül a negyedik a HSLS lett, amelynek a voksok 12,3%-a (6 mandátum) jutott. Ez mérsékelt emelkedést jelent, hiszen 7 évvel korábban – akkor még a SZNP-vel indulva – csak 10%-ot értek el. A nagy pártokon kívül csupán két további párt tudott annyi szavazatot elérni, hogy mandátumhoz jusson a pozsonyi képviselő-testületben. A zsidó pártok közös listája a 5,8%-t (2), a CSKP pedig a szavazatok mindössze 4,3%-át (3 mandátum, amit a német szociáldemokráciával történő kapcsolatnak köszönhetett) szerezte meg. A kommunisták ezzel az eredménnyel a pozsonyi választások nagy vesztesei is lettek egyben, hiszen 1931-ben még 9,3%-ot értek el.

Az EMP által megszerzett voksok mérsékelt visszaesése ellenére az 1930-as népszámlálás idején kimutatott valamivel több, mint 15%-ot kitevő pozsonyi magyarság (a választások idejére ez az arány tovább csökkenhetett) szempontjából tehát jól sikerültek a választások, hiszen a 48 tagú képviselőtestületbe a 16 szlovák, 11 német és 10 cseh nemzetiségű mellett 9 magyar is bekerült (8 EMP-s, valamint a kommunista Major István).

A többi dél-szlovákiai település esetében hivatalos eredmények híján leginkább csak a sajtóban megjelent adatokra lehet támaszkodni. Az EMP előretörése rajzolódik ki azoknak a városoknak az esetében, amelyeknek az eredményeit a *PMH* közétette: Komáromban, Dunaszerdahelyen, Rozsnyón vagy éppen Királyhelmeccen. E négy városban az 1931-es községi választásokhoz képest 53%-kal növekedett az EMP mandátumainak a száma, az 1935-ös parlamenti választásokhoz viszonyítva pedig 36,1%-kal több szavazatot kapott a párt (*PMH*, 1938. június 15.).⁴⁷ Komáromban, amelyet magyar szempontból különös figyelem övezett, éles hangú és mozgalmas kampány folyt. A városban hagyományosan erős bázisa volt a baloldalnak, a polgármesteri tisztséget 1923-tól egyfolytában Csizmazia György szociáldemokrata politikus töltötte be, miközben 1927-ben és 1931-ben is a kommunista párt kapta a legtöbb szavazatot. Ennek is köszönhető, hogy az EMP elsősorban a baloldaltól akart szavazókat elcsábítani, s azt igyekezett kihangsúlyozni, hogy a munkásság problémáit csak a magyar egység kialakulása esetén lehet megoldani. A párt május 29-i komáromi választási gyűlésén Jaross Andor volt a főszónok, aki a „magyar lakta területek a magyaroké” jelszó köré építette mondanivalóját, majd kitért arra is, hogy Komáromban „még mindig virít a marxizmus vörös rózsája” (*Komáromi Lapok*, 1938. június 4.). A komáromi kampány érdekes momentuma volt, hogy a Gaj-

da-féle fasiszta párt helyi képviselői a választások előtti utolsó pillanatban röplapjaikon arra kérték a támogatóikat, hogy ne szavazzanak rájuk, hanem inkább az EMP-re adják le voksukat. Noha nem tudni, milyen megfontolások miatt tették ezt, a kommunista sajtó azonnal az EMP fasizmus iránti szimpátiájának a bizonyítékát kereste a kétség kívül furcsa eset mögött (vö. *Komáromi Lapok*, 1938. június 11.; *Magyar Nap*, 1938. június 12.).

A komáromi választások végül az EMP győzelmével végződtek, amely az 1931-ben elért 12 mandátummal szemben most 21-et szerzett. A kommunistáknak 10 mandátum helyett 7-tel kellett beérniük, míg a magyar szociáldemokráciának 9 helyett 5 mandátum jutott. A választásokon új politikai erőként jelent meg az erősen aktivista színezetű Városi Magyar Demokrata Párt, amelynek listavezetője Nagy Jenő, a város addigi kormánybiztosa volt. A párt indulását feltehetően a kormányköröknek az a felismerése váltotta ki, hogy a hagyományos magyar aktivista magyar politikai erők nem lesznek képesek megakadályozni az EMP előretörését. A politikai sakkhúzás azonban nem vált be, az új párt csupán 2 mandátumot szerzett (*PMH*, 1938. június 15.; Mácza 1981), és 1938 nyarának a magyar kisebbség helyzetében is radikális változásokat sejtető légkörében már nem is tudott marginális helyzetéből kitörni.

A városokhoz hasonlóan jó eredményeket ért el az EMP a falvakban is. A *PMH* szerint például a párkányi járás azon településein, ahol nem csupán az EMP listáját nyújtották be, a magyar szavazatok 91,7%-a esett az Egyesült Magyar Pártra, a kelet-szlovákiai régió 112 magyar többségű településén pedig az EMP 35%-os előretörését mutatja ki a lap (*PMH*, 1938. június 16.). A Gömörben található Feledi járásban például, amelyben az 1930-as népszámlálás szerint a magyar lakosság aránya 77,4%-ot tett ki (Zemko – Bystrický 2004, 553–554), 52 településen írtak ki választásokat. Ebből 22-ben csak az Egyesült Magyar Párt listáját nyújtották be, míg 4 település esetében a pártok megegyeztek a mandátumok elosztásáról (a megegyezés szerint az EMP-nek az összes mandátum mintegy 80%-a jutott). Az 1935-ös parlamenti választásokkal összehasonlítva, amikor a magyar pártok az összes szavazatnak 38,24%-át, a magyar szavazatoknak pedig mintegy 49%-át szereztek meg, a '38-as községi választásokon a választásokat lebonyolító 26 településen az összes szavazatnak 60,5%-át és a magyar szavazatoknak pedig mintegy 78%-át kapta az EMP (vö. *PMH*, 1938. június 15.). Noha jelentős számú szavazatot veszített, a Feledi járás második legerősebb pártjának továbbra is a CSKP számított, amely az 1935-ös parlamenti választásokon még a járás összes szavazatának 27%-át (*Československá... 1936*, 40–43), most viszont csupán mintegy 15%-át szerezte meg. A járás cseh és szlovák lakosságának bizalmát bíró csehszlovákista pártok viszonylag kevés szavazatot veszítettek, s a korábbi 23%-kal szemben 1938-ban kb. 19-20%-ot értek el.⁴⁸ A HSLS a megszerzett 5%-nyi szavazatával tkp. megtartotta a korábban már kivívott pozícióját.

Ha a Feledi járás eredményeit a magyar választó szemszögéből nézzük, akkor viszonylag jól kivehető kontúrjai rajzolódnak fel a magyar szavazatok elosztásának. A magyar szavazóknak mintegy 80%-a az EMP-re adta voksát, több mint 10%-a a CSKP-re, s alig több mint 5%-a támogatta az aktivista jelölteket, vagyis a Feledi járásban az EMP jelentős előretörése mellett, a CSKP visszaszorulása és a magyar aktivista erők felmorzsolódása jellemezte a magyar lakosság választási preferenciáit.

Mivel a június 12-i harmadik forduló országos eredményeit sohasem hozták nyilvánosságra, s azokról semmiféle hivatalos összegzés nem maradt meg, a végső ér-

tékeléssel óvatosan kell bánni. Ha csupán a pártsajtóra alapoznánk véleményünket, az derülne ki, hogy a választásoknak nem volt vesztese, hiszen – talán a kommunista sajtó kivételével – minden párt győzelemként tálalta az eredményeket. A kormánykoalíció egyik szócsöve, a *Slovenský denník* a választások harmadik fordulójának másnapján *Az Agrárpárt győzedelmes menetelése Szlovákiában* főcímmel jelent meg (*Slovenský denník*, 1938. június 13.). A HSLŠ sajtóorgánuma szintén győzelemről beszélt, noha a választási fordulók egymásutánjában egyre csökkenő lelkesedéssel: az első forduló után *Minden szlovák az autonómiára voksolt* volt a cím; a második fordulót *Győzedelmes szlovák autonómizmus* címmel értékelték; a harmadik forduló után azonban kicsit visszafogottan *Győzünk és előrehaladunk* a főcím (*Slovák*, 1938. május 24.; *Slovák*, 1938. május 31.; *Slovák*, 1938. június 14.). A hangzatos címek mellett jellemző a korabeli pártlapokra, hogy úgy próbálták bizonyítani pártjuk győzelmét, hogy általában csak azoknak a településeknek az eredményeit emelték ki és közzölték, ahol az előző választások óta növekedett a rájuk leadott szavazatok száma.

Bizonyos fogódzót a korábban már említett Dérer-féle feljegyzések jelenthetnek, amelyek szerint azokban a szlovákiai községekben, ahol nem csupán egyetlen lista volt benyújtva, s megtartották a választásokat a koalíciós csehszlovák pártok 43,93%-ot szereztek (1935-ben 41% körül), a néppárt 26,93%-ot (30,12%), a kommunisták 7,4%-ot (12,97%), az EMP 17,53%-ot (14,19%), míg a kárpáti németek pártja 3,3%-ot (1,7%) (Bystrický 1992, 453). Az eredmények első pillantásra ugyan csak kis elmozdulást mutatnak a korábbi pártpreferenciákhoz képest, valójában azonban mégis figyelemre méltó hangsúlyeltolódásokról tanúskodnak. A stabilitás leginkább a cseh és szlovák választók pártpreferenciáit illetően mutatható ki, hiszen sem a koalíciós csehszlovák pártok sem pedig az autonómista szlovák néppárt 1935-ös és 1938-as eredményei nem mutatnak nagyobb eltérést. A HSLŠ szavazatcsökkenése csak látszólagos, ugyanis 1935-ös eredményét más autonómista pártokkal együtt érte el, 1938-ban pedig egyedül indult.⁴⁹ Látványos viszont a kisebbségek pártjainak előretörése, hiszen az 1935-ös eredményéhez képest a Kárpáti német Párt kb. 94%-kal, az EMP pedig 24%-kal szerzett több szavazatot. Szintén jelentősnek minősíthető a kommunista párt visszaesése, amely több mint 40%-kal szerzett kevesebb szavazatot, mint az 1935-ös parlamenti választásokon.

Noha a CSKP visszaesését nem lehet csak a kisebbségi pártok előretörésével elintézni, az mégis nyilvánvalónak tűnik, hogy a kommunisták elsősorban a korábban a legerősebb bázisuknak számító Dél-Szlovákiában veszítettek sok szavazatot. A *PMH*-ban közölt adatok szerint a CSKP Kelet-Szlovákia 112 magyar többségű községében 43%-os visszaesést könyvelhetett el (*PMH*, 1938. június 16.), de a már említett Feledi járási eredmények is hasonló arányokra engednek következtetni. Az EMP azonban nem csupán a kommunistáktól szerzett szavazatokat, hiszen a magyar többségű településeken látványos volt az Agrárpárt és a szociáldemokraták magyar szekcióinak meggyengülése. A már említett 112 kelet-szlovákiai községgel kapcsolatban az Agrárpárt 40%-os, a Párkányi járás esetében pedig az aktivista csoportok 50-60%-os vereségéről tudósít a *PMH*. S bár a magyar pártlap adatainak helytállóságát és fellengzős győzelmi jelentéseit bizonyos fenntartásokkal kezeljük, a magyar többségű területeket illetően a lapban két nappal a harmadik választási fordulót követően megjelent értékelés alapvetően mégis jól kijelöli az 1938-as községi választások fő tanúságait: „A kommunista pártnak csak romjai maradtak meg

itt-ott, a szociáldemokraták a falvakból úgyszólván teljesen kiszorultak. Az Agrárpárt a magyar vidéken teljesen jelentéktelen frakcióvá gyengült. Ez az eredmény a magyarság legnagyobb választási győzelme és politikai sikere a köztársaság fennállása óta” (PMH, 1938. június 16.).

Az előbbieken ismertetett részeredményből arra következtethetünk, hogy a korábbi időszak választási eredményeivel szemben, amikor az ellenzéki magyar pártok a magyar lakosság szavazatainak valamivel több, mint felét szerezték, az 1938-as községi választásokon ez az arány 80% és 90% között mozoghatott. S bár ez korántsem jelentette a magyar propaganda által hangsúlyozott teljes magyar egységet – még a szudétánemetekéhez hasonló arányú győzelmet sem⁵⁰ –, a dél-szlovákiai falvak többségében mégis átvette az irányítást az EMP. Noha a magyar párttal szimpatizáló lapok a magyar aktivizmus és a baloldal teljes vereségét szerették volna sugallni, ez sem teljesen igaz. Az Agrárpárt és a Csehszlovák Szociáldemokrata Munkáspárt magyar szekcióinak meggyengülése ugyan valóban jelentős volt, s működésük egyre inkább formálissá vált, megszűnésükre azonban csak néhány hónappal később, október folyamán került sor, amikor kézzelfogható közelségbe került a trianoni határok módosításának lehetősége. Kicsit más volt a helyzet a kommunista párttal, amely érzékeny veresége ellenére továbbra is reális alternatívát jelentett a magyar választók számára, s aktív erőként lépett fel a választásokat követő hónapok politikai küzdelmeiben. A CSKP magyar képviselői (Steiner és Kosik) többször felszólaltak a parlamentben a magyar nyelvű oktatás védelmében, s a köztársaság védelmének érdekében szervezett nagy manifesztációk pedig jelentős magyar tömegeket is megmozgattak. A júliusi kassai tömegrendezvény valamint a szeptember eleji vágatornói aratóünnep pedig azt bizonyították, hogy a CSKP-nak a magyar lakosságra gyakorolt befolyásáról nem lehet csupán múlt időben beszélni, s hogy a magyar választókat a szociális kérdések legalább annyira érzékenyen érintették, mint a nemzeti jelszavak. Ez a helyzet csupán 1938 októberében a komáromi tárgyalások és Szlovákia autonómiájának kihirdetése okán változott meg. Ám ekkor sem a baloldaliság szűnt meg a magyar lakosság körében, csupán az etnikai identitás dominanciája kerekedett az ideológiai identitás fölé. Eközben azonban tudatosítani kell azt is, hogy a baloldali érzelmű magyar választók számára 1938 októberében a CSKP már azért sem jelenthetett alternatívát a közeli határrevízió lehetőségét felmutató Egyesült Magyar Párttal szemben, mivel a kommunista pártot Szlovákia autonómiájának kihirdetését követően azonnal betiltották.

Összegzés

Egy június 10-én Csákányházán megtartott kampánygyűlés egyik szónoka szerint „a mai választásokon arról döntünk, vajon elégedett-e vagy nem a magyar nép a Csehszlovákiában eltöltött húsz esztendővel”.⁵¹ Az EMP jó választási eredménye mögött tehát a magyar választópolgároknak a csehszlovák állam fennállásának 20 éve alatt felhalmozódott tapasztalatait is látni kell. Ezek a tapasztalások okozták, hogy a magyar lakosság döntő többsége számára az EMP által kommunikált – olykor demagóg, olykor a racionalitást nélkülöző – nemzeti hívószavak erősebb érvek bizonyultak, mint a kormánypártok által két évtizede egyfolytában hangoztatott (de valóra nem váltott) nemzeti egyenjogúság jelszavai. A magyar választók döntésükkel nem a kormányfő, Milan Hodža által szorgalmazott nemzetiségi státútum modelljére mondtak

nemet, hiszen a statútum tartalmát nem is ismerhették. Számukra a kilátásba helyezett (de látható lépésekkel alá nem támasztott) nemzetiségi állam víziója nem írhatta felül a csehszlovák nemzetállam húsz éven keresztül megtapasztalt realitását.

Az EMP sikerében annak a mozgósító kampánynak is része volt, amelyet részben a Szudétanémet Párt tapasztalatait felhasználva folytattak. Ennek a taktikának éppúgy részei voltak a hangzatos és célratoró, de egyszerű és könnyen megjegyezhető jel-szavak („Magyarok voltunk, azok is maradunk!”, „Egy Isten, egy sors, egy akarat, egy tábor!” stb.), mint a családokat végiglátogató agitátorok vagy a pártegység megverselt és megzenésített indulójának használata. A korábbi választásokhoz képest némileg változott a magyar párt kampányának célközönsége is, hiszen a hagyományosan a párt gerincét képező falusi gazdatársadalom mellett a korábbinál erőteljesebben igyekeztek megszólítani a városi munkásságot is,⁵² az értelmiséget, a falusi szegény rétegeket, sőt az erőteljes kampány a cigányközösségekben is eredményre vezetett.⁵³

A korabeli források több ízben említik azt a lélektani nyomást, amelyet a „sutto-gó propaganda” és más eszközök által az EMP és a magyarországi revíziós szervezetek a lakosságra gyakoroltak, s amelyet a magyar párt ilyen mértékű győzelmének egyik okaként tüntetnek fel. A történésznek természetesen ezt a faktort sem illik figyelmen kívül hagynia. Ezek a nyomásgyakorló eszközök kétségkívül léteztek, ám az általános és titkos választási rendszerben ezek érvényesülése igen csak kétséges. Abból pedig, hogy 160 községben, vagyis a választásokra kijelölt 535 magyar többségű település közel egy harmadában csak egyetlen, az EMP neve alatti lista került benyújtásra, nem lehet arra következtetni, hogy ezt a többi párt híveinek megfélemlítése okozta (ezt sugallja pl. Bystrický [1999, 445]), hiszen országos viszonylatban a cseh vagy szlovák többségű települések több mint felében ugyanez történt: egyetlen – noha többségében több párt megegyezése alapján összeállított – lista volt benyújtva (vö. *PMH*, 1938. június 14.). Természetesen ugyanúgy nem lehet felmérni annak a ráhatásnak az eredményét sem, amelyet az állami hivatalok, a vasút, a posta stb. gyakoroltak alkalmazottaikra, hogy a csehszlovákista pártokra adják voksukat.

Hamis következtetésre juthatunk azonban akkor is, ha az EMP mögé való felsorakozást a Csehszlovák Köztársaság teljes elutasításaként, s a revízió melletti voksként értelmeznénk. Bár az Egyesült Magyar Párt vezetői nem titkolták, hogy szerintük Trianon hibáit csak egy etnikai elvű határkiigazítással lehet helyrehozni, a községi választások kampányában ez a téma szinte tabunak számított. 1938 tavaszán még sem a budapesti kormányzat, sem pedig a szlovenszkoí magyar politikusok nem tudták pontosan megítélni, egy esetleges határrevízió aktualitását. Az átlag választópolgárokhoz pedig még kevesebb információ jutott el, s a hozzájuk is eljutó revíziós propaganda ellenére biztosan állítható, hogy az EMP sikerétől nem a határrevíziót remélték,⁵⁴ hanem azt, hogy végre megnyugtató rendezést nyer a kisebbségi kérdés Csehszlovákiában: a magyarok ugyanolyan eséllyel jutnak majd alkalmazáshoz az állami- és a közszférában, mint a csehek és szlovákok; felülvizsgálatra kerül a földbirtokreform; a magyar nyelvhasználat ügye is rendeződik stb. A szlovákiai magyarok 1938 májusában és júniusában még ennek a reményében szavaztak a magyar egység mellett. A közép-európai és a csehszlovákiai helyzet gyors változása azonban hamarosan felülírta ezeket az elképzeléseket, s amikor 1938 őszén reálissá vált határkorrekció, a szlovákiai magyar lakosság döntő többsége magától érthető módon támogatta ezt a megoldást.

Jegyzetek

1. „Az új évben támadunk!”
2. MOL, K 429, Kozma iratok, 28. cs. 1. tétel, 1938. október 3.
3. SÚA Praha, fond Předsednictvo ministerské rady, 1918–1945 [Minisztertanács elnökségének iratai 1918–1945 – a továbbiakban PMR], 575. doboz, 31345/1937, 1938. január 4.
4. A bizottságba Jaross Andort, Petrásek Ágostont és Pajor Miklóst nevezték ki (SNA, fond Krajinský úrad v Bratislave, Prezídium 1928–1939 [Pozsonyi Tartományi Hivatal, elnökségi iratok 1928–1939 – a továbbiakban KÚ BA], 254. doboz, 9559/1938/prez. Sjednotená krajinská kresťansko-sociálna a maďarská národná strana – zasadnutie parlamentného klubu).
5. SNA, KÚ BA, 254. doboz, 30612/1938/prez., 1938. május 16., Sjednotená krajinská kresťansko sociálna a maďarská národná strana – információ.
6. Az 1923-as, 1927-es és 1931-es községi választások néhány magyarok által lakott település választási eredményeivel kapcsolatban lásd Angyal 2002; Fogarassy 1993, 113–136; Mácza 1981, 85–111.
7. Az Egyesült Magyar Párt már 1937. október 11-én körlevélben fordult a párt helyi és járási szervezeteihez, amelyben a választásokkal kapcsolatos tudnivalókat közölték (SNA, fond Policajné riaditeľstvo Bratislava [Pozsonyi Rendőr-igazgatóság iratai – a továbbiakban PR BA], 253. doboz, 15233/1937).
8. Lásd többek között: Digitální knihovna, NS RČS 1935–1938, Poslanecká sněmovna - stenoprotokoly, 112. schůze, 1937. október 29., A Szudétanémet Párt parlamenti klubjának nyilatkozata.
9. SNA, KÚ BA, 243. doboz, 24459/1938/prez., 38699/1938/prez.
10. SÚA, PMR, 575. doboz, 10774. Spojená maďarská kresťansko-sociální a maďarská strana národní, zasedání parlamentního klubu dne 29. března 1938.
11. A gyűléseken a párt szinte összes vezető személyisége a tömegek elé lépett volna, Az érsekújvári Arany Oroszlán Szálló előtt többek között Szüllő, Jaross, Holota és Füssy, Kassán pedig a Katolikus Legényegylet nagytermében Esterházy, Petrásek, Nitsch szólt fel.
12. SNA, KÚ BA, 254. doboz, 187/3/38.
13. Digitální knihovna, NS RČS 1935–1938, Senát – stenoprotokoly, 111. schůze, 1938. április 6.; Digitální knihovna NS RČS 1935–1938, Poslanecká sněmovna – stenoprotokoly, 145. schůze, 1938. április 5.
14. SNA, KÚ BA, 254. doboz, 22738. Maďarské opozičné strany, rozoslania obežníka.
15. A korabeli szabályozás szerint az egyes pártok taggyűlésein csak tagsági igazolvánnyal rendelkező személyek vehettek részt, amit – különösen az ellenzéki pártok esetében – a gyűlésekre kirendelt hatósági személy szükség esetén ellenőrzött.
16. SNA, KÚ BA, 254. doboz, 22738. Maďarské opozičné strany, rozoslania obežníka.
17. ŠA Banská Bystrica, pob. Rim. Sobota, Fond OÚ Feledince [Feledi Járási Hivatal – a továbbiakban OÚ Feledince], 1. doboz, 621/1938 prez.
18. Uo. 621/38 prez.
19. Az egyik ilyen a Csallóközben és Párkány környékén felbukkanó röplap az alábbi szöveget tartalmazta: „Drága Véreink, akinek ingatlanja (földje, háza) van, azt semmi áron ne adja el. Se csehnek, se pedig zsidónak! Ne gyűjtsétek az értéktelen cseh bankókat. Akinek fölösleges pénze van, az vegyen rajta bármit (cukrot, ruhát, cipőt) de ne tegye a láda fiába vagy a takarékb! A forgalomban lévő cseh pénz mind hamis, annak külföldön sincs már értéke. Ezzel a szemét pénzzel akarnak benneteket a cseh zsebrákok koldusá tenni! Küldjétek a pokolba a cseh muzsikusokat kolduspénzükkel együtt. Adót pedig ne fizessetek!” (SNA, KÚ BA, 270. doboz, 29611/38 prez.).

20. SÚA Praha, AMV-225, 1094. doboz, 8069/38/prez., Iredentistická propaganda v pohraničí. A megfelelő hangulat kialakításáért a magyarországi határőrszervek is mindent megtettek: a csehszlovák határőrség több helyről is arról számolt be, hogy a határ túloldalán Szlovákiából is jól látható irredenta jelszavakat helyeztek el. Például a feledi járásba tartozó péterfalai vámhivatallal szemben a magyar határőrök egy 3x4 méteres „Nagy-Magyarország” térképet raktak ki kövekből, amelybe a „Nem, nem, soha!” és az „Így volt, így lesz!” jelszavakat írták be. Hasonló esetekről az Ipoly mentéről is érkeztek jelentések (vö. SÚA Praha, AMV-225, 1094. doboz, 30632/38/prez., Provokace maďarskej pohraničnej stráže).
21. Jellemző a hatóságok eltúlzott reakciójára, hogy a feledi járásba tartozó nagybalogon azért indítottak az EMP helyi szervezetének elnöke, Tóth (Turi) János ellen vizsgálatot, mert az a presbiteri gyűlést követően az agrárpárti Ibos (Hagymási) Jánosnak állítólag azt mondta, hogy „Hagymási koma, mi másképp gondolkodunk. Jó volna lemondani arról, mert bajok lehetnek” (uo.).
22. Az EMP pálfali szervezetének titkára az alábbi levélben jelentette ezt a járási párttitkárság felé: „Tisztelettel értesítjük a titkárságot, hogy Pálfala községben megalakult a teljes magyar egység. A falu minden lakosa, minden családjá tagja a magyar pártnak, még a falu csordása is belépett közénk [...] Magyar testvéri üdvözléssel: Molnár Dániel, helyi elnök” (PMH, 1938. április 24.).
23. SÚA Praha, AMV-225, 1090. doboz, 10468/38/prez., Sjednotená krajinská kresť. sociálna a maď. národná strana – informácie.
24. SNA, KÚ BA, 254. doboz, Maďarská zjednotená strana 239/1938/ prez.
25. Ebben eltérő volt a szabályozás a cseh országrészekben és Szlovákiában. A csehországi jogrend ugyanis ismerte a választási gyűlés fogalmát, Szlovákiában viszont külön belügyi rendelettel kellett ezt a kérdést szabályozni.
26. SNA, KÚ BA, 243. doboz, 27154/1938/prez.
27. SNA, KÚ BA, 270. doboz, 24727/1938/prez.
28. SNA, KÚ BA, 254. doboz, 6197/1938/prez.
29. SNA, KÚ BA, 254. doboz, 8407/1938/prez., Sjednotená krajinská kresť. sociálna a maď. národná strana – zasadnutie parlamentného klubu.
30. Természetesen az EMP részéről is találni példákat a személyeskedésre, az ellenfelek sértegetésére. Jaross Andor például a párt dunaszerdahelyi választási gyűlésén patkánynak nevezi a *Magyar Újsághoz* a PMH-tól átpartolt tehetséges újságíró, Dzurányi Lászlót (SNA, KÚ BA, 363. doboz, 35527/1938/prez.).
31. Az aktivista erők magyar szavazatait nehéz felmérni. A korabeli vélekedések szerint az Agrárpártra és a szociáldemokratákra az 1935-ös parlamenti választásokon összesen mintegy 60-70 ezer magyar szavazhatott. Ez pedig 20%-át sem érte el a magyar szavazatoknak.
32. Digitální knihovna, NS RČS 1935–1938, Senát – stenoprotokoly, 110. schůze, 1938. március 30.
33. Vö. SNA, KÚ BA, 254. doboz, 38960. Sjednotená krajinská kresťansko sociálna a maďarská národná strana – informácie.
34. Uo.
35. Lásd MOL, KÜM K-64, 79. cs., 65. tétel, 179.
36. Az EMP több községben akár a csehszlovákista pártok képviselőit is felvette a listájára, hogy minél több településen legyen csak egyetlen lista. Az így összeállított listák a magyar párt neve alatt futottak, s a választások után ezek is az EMP elsöprő győzelmét voltak hivatott tanúsítani.
37. SNA, KÚ BA, 254. doboz, 30612/1938/prez., 1938. május 16., Sjednotená krajinská kresťansko sociálna a maďarská národná strana – informácie.

38. Ez a vélekedés nemcsak a magyar sajtó híradásaira alapozható, de a szlovák hatóságok jelentései is alátámasztják (vö. SNA, KÚ BA, 243. doboz, 37489. Volby do obcí 1938 – skúsenosti v okrese).
39. SNA, KÚ BA, 243. doboz, 37489. Volby do obcí 1938 – skúsenosti v okrese.
40. Az eredmények körül kialakult polémiaakra és a Dérer-féle feljegyzéssel kapcsolatban lásd uo.
41. SNA, KÚ 243. doboz, 31197/1938/prez.
42. Az 1930-as népszámlálás szerint Pozsony 116 897 ezer lakosából 60 013 vallotta magát csehszlovák, 32 801 német és 18 890 magyar nemzetiségűnek, vagyis a magyarok aránya a nyelvtörvényben megszabott 20% alá esett (vö. Fogarassy 1993, 122).
43. Márkus László verséről van szó, amelyet Németh István László megzenésítésében a szlovákiai magyarok himnuszaként énekeltek ebben az időszakban.
44. SÚA Praha, PMV – AMV 225, 1306. doboz, MNS 1936-1940, 17252.
45. A pozsonyi választási eredményeket lásd Fogarassy 1993.
46. Az 1931-es választásokon a KP még nem indult, az 1935-ös parlamenti választásokon pedig csupán a pozsonyi szavazatok 8,7%-a jutott neki.
47. A szavazatok számának emelkedésébe természetesen a választásra jogosultak számának növekedése is belejátszott.
48. Veszteségüket azonban valamivel növeli, hogy a SZNP, amely 1935-ben a Szlovák Néppárttal indult, most velük alkotott választási szövetséget.
49. A szlovák szakirodalom szerint a tisztán a néppártra eső szavatok 1935-ben 28%-ot értek el (Bystrický 1999, 208).
50. A Szudétanémet Párt eredményeivel kapcsolatos becslések szerint az SDP a csehországi német szavazatoknak több mint 90%-át szerezte meg.
51. SÚA Praha, AMV-225, 1090. doboz, 4277/38/prez.
52. Ennek eredményei többek között olyan jelentős munkásrétegekkel rendelkező városok választási eredményében mutatkozott meg, mint Nyitra vagy Jolsva.
53. Vö. SNA, fond KÚ BA, 243. doboz, 37489. Volby do obcí 1938 – skúsenosti v okrese.
54. Ezt a dunaszerdahelyi járási előljáró már idézett jelentése is alátámasztja, amely külön kiemeli, hogy: „az általuk [az EMP agitátorai által] folytatott nyilvános agitáció, ahogyan már említésre került, nem csapott át irredentizmusba. Ugyanígy a lakosság körében sem tapasztalható hasonló irányzat jelenléte” (SNA, fond KÚ BA, 243. doboz, 37489. Volby do obcí 1938 – skúsenosti v okrese).

Felhasznált irodalom

- Angyal Béla 2002. *Érdekvédelem és önszerveződés. Fejezetek a csehszlovákiai magyar pártpolitika történetéből 1918–1938*. Somorja–Dunaszerdahely, Lilium Aurum– Fórum Intézet.
- Az *Újság*, 1938. június 12.
- Az *Újság*, 1938. május 21.
- Bystrický, Valerián 1992. Politické rozvrstvenie spoločnosti na Slovensku vo svetle obecných volieb roku 1938. *Historický časopis*, 40. évf., (1992) 4. sz. 438–456. p.
- Bystrický, Valerián 1999. Slovensko roku 1938 (východiská a perspektívy). In: Valenta, J. – Voráček, E. – Harna, J. (ed.): *Československo 1918–1938. Osudy demokracie ve střední Evropě II*. Praha, Historický ústav AVČR.
- Československá statistika – Svazek 134., Řada I (Volby, Sešit 5.)*. Volby do poslanecké sněmovny v květnu 1935 1936. Praha, Státní úřad statistický, 40–43. p.
- Csehszlovákiai Népszava*, 1938. február 20.
- Csehszlovákiai Népszava*, 1938. január 30.

- Csehszlovákiai Népszava*, 1938. május 1.
Csehszlovákiai Népszava, 1938. május 29.
Csehszlovákiai Népszava, 1938. május 15.
- Deák, Ladislav 1990. *Slovensko v politike Maďarska v rokoch 1938–1939*. Veda, Bratislava,
Fogarassy László 1993. Pozsony város nemzetiségi összetétele a 20. században a népszám-
lálások és a választási eredmények tükrében. In: Veres Géza (szerk.): *Új Minde-
nes Gyűjtemény 10*. Pozsony, Madách, 113–136. p.
- Komáromi Lapok*, 1938. június 4.
Komáromi Lapok, 1938. június 11.
- Kučera, Jaroslav 1999. Koncepcie národného štátu Čechu a Slováku a jeho realita v živote
první republiky. In: Valenta, J. – Voráček, E. – Harna, J. (ed.): *Československo
1918–1938. Osudy demokracie ve střední Evropě II*. Praha, Historický ústav AVČR.
- Losonci Hírlap*, 1938. május 22.
Losonci Hírlap, 1938. május 29.
- Mácza Mihály 1981. A politikai erőviszonyok alakulása egy dél-szlovákiai határvárosban az
első Csehszlovák Köztársaság idején (Komárom 1918–1938). In: Zalabai Zsig-
mond (összeáll.): *Új Mindenés Gyűjtemény 1980*. Bratislava, Madách, 85–111. p.
- Magyar Nap*, 1938. április 1.
Magyar Nap, 1938. április 3.
Magyar Újság, 1938. április 23.
Magyar Nap, 1938. április 17.
Magyar Nap, 1938. június 3.
Magyar Nap, 1938. június 12.
Magyar Újság, 1938. március 4.
Národné noviny, 1938. május 19.
Prágai Magyar Hírlap, 1938. április 24.
Prágai Magyar Hírlap, 1938. június 3.
Prágai Magyar Hírlap, 1938. június 11.
Prágai Magyar Hírlap, 1938. június 16.
Prágai Magyar Hírlap, 1938. június 14.
Prágai Magyar Hírlap, 1938. június 15.
Prágai Magyar Hírlap, 1938. június 26.
Prágai Magyar Hírlap, 1938. május 31.
Prágai Magyar Hírlap, 1938. május 24.
Prágai Magyar Hírlap, 1938. március 8.
- Rychlík, Jan 1997. *Češi a Slováci ve 20. století. Česko slovenské vztahy 1914–1945*.
Bratislava, Academic Electronic Press, 136. p.
- Slovák*, 1938. május 31.
Slovák, 1938. május 24.
Slovák, 1938. június 14.
Slovenský denník, 1938. május 7.
Slovenský denník, 1938. május 18.
Slovenský denník, 1938. június 13.
- Tilkovszky Loránt 1967. *Revízió és nemzetiségi politika Magyarországon (1938–1941)*. Bu-
dapest, Akadémiai Kiadó.
- Zemko, Milan – Bystrický, Valerián (szerk.) 2004. *Slovensko v Československu (1918–1939)*.
Bratislava, Veda, 2004, 594. p.

ATTILA SIMON

THE COMMUNAL ELECTIONS IN 1938 IN CZECHOSLOVAKIA AND THE HUNGARIAN POLITICS IN SLOVAKIA

1938 was a jubilee year in Czechoslovakia - the 20th anniversary of the republic's formation. Although, instead of celebration, the being of not being of the centralistic Czechoslovak nation-state became the most basic issue of the year that is not being arranged in the spirit of Masaryk's ideas. Finally the republic - although for great sacrifices - survived the year '38, but it was only a question of time when the flow of events sweeps it away. The necessary source of studies of political history character dealing with the first Czechoslovak Republic are the results of the elections of the time that thanks to the contemporary democratic arrangements and correct electoral system served as a relatively objective background at the analysis of political relationships. Since the Czechoslovak political palette was rather structural, these results are perfect for assessing political conviction of voters.

The communal elections in '38 in the middle of contemporary intense political and nationality relationships (in the lack of Parliamentary elections) actually expressed the opinion of the population on the program of parties, and through this the relationship to the republic.

The communal elections in 1938 were to 1990 the last elections in Czechoslovakia that could be called democratic, even though only one study deals with the events and results of the Slovak communal elections in '38 (Bystrický 1992). This study tries to fill this gap, while it tries to analyze the process of elections and the results from the point of view of Hungarian minority people in Slovakia.

Behind the good electoral result of the EMP the 20-year experience of Czechoslovakia's existence of the Hungarian minority voters is to be seen. This experience caused that for the majority of Hungarian population the arguments – lacking sometimes demagoguery and sometimes rationality – communicated by the EMP were proved to be stronger arguments than that slogans that had been continuously demonstrated (but not fulfilled) through two decades by government parties.

The contemporary sources frequently mention that psychological impact that the „whispering propaganda“ and through other tools the EMP and the Hungarian revision organizations exercised on the population and that the Hungarian party demonstrates as one of the reason of such extent. The historian should not miss this factor, obviously. These tools that exercised impact undoubtedly exist, although in a general and confidential electoral system their usage is rather doubtful.

In the autumn of 1938 neither the government in Budapest, nor the Hungarian politicians in Slovakia could precisely judge the actuality of a possible border revision. The average voter received even less information, and it is sure that from the success of EMP border revision was not expected, it was hoped that the minority issue in Czechoslovakia will be arranged: the Hungarians will have identical chances to get employed in state and public sphere than the Czechs and Slovaks; land property reform will be solved; the issue of the Hungarian language usage will be solved etc. The Hungarian minority in Slovakia in May and June 1938 voted Hungarian unity in these expectations.